

УДК 342.9

ТРОФІМЦОВ В.А.

**ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІІ ТЕРОРИЗМУ»**

У статті на основі аналізу наукових поглядів вчених здійснено аналізу теоретичних підходів щодо розумінні таких понять, як: «суб'єкт» та «система». Надано авторське визначення поняття системи суб'єктів протидії тероризму. Обгрунтовано, що протидію тероризму у загальному вигляді необхідно розуміти як специфічний різновид унормованої правом (зокрема адміністративним) комплексної, соціальної, державно-владної діяльності, що здійснюється компетентними суб'єктами, спрямованої на забезпечення ефективного впливу на тероризм з метою мінімізації його проявів, інтенсивності розвитку та поширення.

Ключові слова: тероризм, протидія тероризму, суб'єкт, система, суб'єкт протидії тероризму, законодавство.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых осуществлен анализ теоретических подходов к пониманию таких понятий, как «субъект» и «система». Предоставлено авторское определение понятия системы субъектов противодействия терроризму. Обосновано, что противодействие терроризму в общем виде необходимо понимать как специфический вид нормированной правом (в частности административным) комплексной, социальной, государственно-властной деятельности, осуществляемой компетентными субъектами, и направленной на обеспечение эффективного воздействия на терроризм с целью минимизации его проявления, интенсивности развития и распространения.

Ключевые слова: терроризм, противодействие терроризму, субъект, система, субъект противодействия терроризму, законодательство.

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists, an analysis of theoretical approaches to the understanding of concepts such as: "subject", "system". Author's definition of the notion of the system of subjects of counteraction to terrorism was given. It is substantiated that the counteraction to terrorism in general should be understood as a specific kind of normative (in particular administrative) law of a complex, social, state-power activity carried out by competent subjects aimed at ensuring effective influence on terrorism in order to minimize its manifestations, intensity of development and distribution.

Key words: terrorism, counteraction to terrorism, subject, system, subject of counteraction to terrorism, legislation.

Постановка проблеми. Конституція України проголосила, що Україна є суверенною та незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. При цьому людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. На жаль, доводиться констатувати, що на сьогодні існують негативні явища, метою яких є посягання на проголошені Конституцією України цінності. У даному випадку мова йде про тероризм – здійснення суспільно небезпечної діяльності, яка полягає в свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2]. В Україні протидію вищенаведеному суспільно небезпечному явищу здійснюють певні суб'єкти цієї діяльності.

© ТРОФІМЦОВ В.А. – кандидат юридичних наук, начальник юридичного департаменту (Юридична компанія «Льва Толстого»)

Стан дослідження. Варто зазначити, що проблематика протидії тероризму була предметом наукових досліджень таких вчених-правознавців, як В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородин, А. І. Берлач, І. В. Бойко, М. А. Василенко, В. М. Гарашук, І. П. Голосніченко, В. М. Горшеньов, Є. В. Додін, Р. А. Калюжний, М. В. Коваль, В. К. Колпаков, Є. Б. Кубко, О. В. Кузьменко, Є. А. Лукашова, Д. В. Лученко, А. В. Малько, М. А. Матузов, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, Р. С. Павловський, Ю. С. Педько, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, М. М. Тищенко, В. М. Шаповал, В. К. Шкарупа, О. М. Якуба та інші. Наукові праці наведених вище вчених, безумовно, мають важливу науково-практичну цінність, а рекомендації та висновки, що містяться в них стали приводом для внесення змін у чинне законодавство, що визначає нормативно-правові основи протидії з таким негативним явищем як тероризм. Разом із тим, у наведеній сфері залишається ще багато дискусійних питань. Зокрема, не достатньо уваги приділено сутності системи суб'єктів протидії тероризму в Україні, а також системі таких суб'єктів.

Саме тому метою статті є: розглянути сутність та надати визначення поняття «система суб'єктів протидії тероризму»

Виклад основного матеріалу. У адміністративно-правовому контексті протидію тероризму у загальному вигляді необхідно розуміти як специфічний різновид унормованої правом (зокрема адміністративним) комплексної, соціальної, державно-владної діяльності, що здійснюється компетентними суб'єктами і полягає у розробленні та реалізації відповідних політичних, правових, організаційно-управлінських, соціально-економічних, науково-дослідницьких та освітньо-виховних заходів, спрямованих на забезпечення ефективного впливу на тероризм з метою мінімізації його проявів, інтенсивності розвитку та поширення. Протидія тероризму передбачає: по-перше, здійснення попередження, припинення та розслідування проявів терористичної діяльності, відправлення правосуддя й виконання покарань у справах про тероризм та (або) інші злочини терористичного характеру; по-друге, запровадження та реалізацію низки запобіжних (профілактичних) заходів, орієнтованих на виявлення та нейтралізацію умов і факторів, що детермінують тероризм, сприяють його розвитку та поширенню; по-третє, вдосконалення організаційно-управлінської діяльності державної влади в усіх основних (перш за все у правоохоронній, фінансовій та інформаційній) галузях суспільного життя, підсилення контролю (нагляду) за законністю та прозорістю відносин і процесів, що у них відбуваються.

Отже сьогодні, коли реально повністю викоринити таке явище як тероризм об'єктивно не можливо, головним завданням протидії є створення та забезпечення (підтримка) таких політико-правових, управлінських, економічних та соціокультурних умов в українській державі, які б максимально ускладнювали йому (тероризму) існування. Як і будь-яка інша суспільно-значуща діяльність, протидія тероризму має бути здійснюватись уповноваженими на те суб'єктами, які у своїй сукупності складають певну систему.

Варто зазначити, що визначення поняття «суб'єкти протидії тероризму в Україні» на законодавчому рівні не закріплено й задля того, щоб з'ясувати його сутність, необхідним є аналіз змісту складової наведеного вище поняття – слова «суб'єкт». Так, слово «суб'єкт» походить від латинського «subjectus», що в перекладі означає те, що лежить в основі, знаходиться в основі, від sub – «під» і jacio – «кидаю», «закладаю основу». Розглядаючи філософські погляди щодо сутності поняття «суб'єкт», варто зазначити, що ще Аристотель використовував вищеназване слово для позначення як індивідуального буття, так і матерії – неформленої субстанції [3, с. 633–644]. У сучасному ж значенні слово «суб'єкт» починає вживатися тільки із XVII століття як позначення психолого-теоретико-пізнавального Я, що протиставляється чомусь іншому – не-Я, предмету, об'єкту, або як позначення об'єктивованого Я, тобто індивіда, котрому протистоїть, протиставляється об'єкт, та котрий направляє на цей об'єкт своє пізнання або дію, – у цьому відношенні він виступає як «суб'єкт пізнання», «суб'єкт дії» [4, с. 441]. Окрім цього слід додати, що сучасне трактування поняття «суб'єкт» бере свій початок від Декарта, в якого різке протиставлення суб'єкта й об'єкта виступило вихідним пунктом аналізу пізнання й, зокрема, обґрунтування знання з точки зору його достовірності. Тлумачення поняття «суб'єкт» як активного початку в пізнавальному процесі відкрило шлях до дослідження умов і форм цього процесу, його суб'єктивних передумов [3, с. 633–644]. Отже, філософи поняття «суб'єкт» тлумачать як людину, як вихідне джерело, епіцентр життєвої та пізнавальної активності – індивідуальної або суспільної. У різних напрямках філософії під суб'єктом розуміють різні сутності: так, в більшості напрямів філософії поняття суб'єкт позначає людину як активне начало соціальних та культурних процесів, пізнання, комунікації [5, с. 199–200].

У сучасній українській мові, використовуючи слово «суб'єкт», позначають: істоту, здатну до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; людину як об'єкт дослідження; особу, групу осіб, організацію й таке інше, яким належить активна роль у певному процесі, акті; особу чи організацію як носіїв певних фізичних і психічних якостей [6, с. 1408].

Виходячи зі специфіки дослідження, для нас найбільший інтерес представляє визначення поняття «суб'єкт» з юридичної точки зору. Аналіз юридичної енциклопедичної літератури показав, що в ній оперують терміном «суб'єкт права», під яким розуміють учасника правовідносин як носія юридичних прав та обов'язків [7, с. 860]. Таким чином, можна дати висновок, що поняття «суб'єкт» розкривається за допомогою таких термінів як «особа», «учасник», «група осіб», що здійснюють певну діяльність задля чого наділені відповідним обсягом повноважень. При цьому варто зазначити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року боротьба з тероризмом – діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності [2]. Наведене вище надає можливість розкрити сутність поняття «суб'єкти протидії тероризму в Україні» як учасників правовідносин у сфері протидії тероризму, які наділені визначеним в законодавстві обсягом прав та обов'язків із запобігання, виявлення, припинення та мінімізації наслідків терористичної діяльності.

Встановивши сутність поняття «суб'єкти протидії тероризму в Україні», перейдемо до вирішення наступного наукового завдання – визначення системи суб'єктів протидії. Так, слово «система» походить від грецького слова *συστήμα* або *systema*, що в перекладі означає ціле, що складається з частин; сполучення [4, с. 415; 3, с. 584]. Філософи зауважують, що перші уявлення про систему виникли в античній філософії, яка висунула онтологічні тлумачення системи як упорядкованості та цілісності буття [3, с. 584]. При цьому наголошується на тому, що система – це складне цілісне утворення, внутрішні зв'язки між елементами якого набагато інтенсивніші, ніж між цими елементами та середовищем. Існує кілька підходів до визначення системи: сукупність сталих елементів, пов'язаних між собою єдиною структурою; сукупність сталих елементів, пов'язаних настільки органічно, що впливаючи на окремі елементи системи, ми змінюємо й інші; сукупність сталих елементів, що утворює, так звану системну якість – властивості, що характеризує систему як цілісне утворення, але не притаманні їй окремо взятим елементам [5, с. 190]; сукупність елементів, що у відносинах і зв'язках один з одним, яка утворює певну цілісність, єдність [3, с. 584]; об'єднання деякого розмаїття в єдине й чітко розчленоване ціле, елементи якого по відношенню до цілого та інших частин займають відповідні їм місця [8, с. 415]. Окрім цього, варто зазначити, що в сучасній українській мові слово «система» вживається в наступних значеннях: порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь; форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ тощо); сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [6, с. 1320–1321].

Отже, система суб'єктів протидії тероризму являє собою сукупність визначених на рівні законодавства суб'єктів, які взаємодіють між собою задля запобігання, виявлення, припинення та мінімізації наслідків терористичної діяльності. Така система може бути представлена наступними групами суб'єктів:

- 1) вищі органи влади – Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України;
- 2) органи спеціального призначення:
 - для яких протидія тероризму є профільною діяльністю: Служба безпеки України та функціонуючий у її складі Антитерористичний центр, а також Управління державної охорони України;
 - органи спеціального призначення, які можуть бути залучені в якості суб'єктів протидії тероризму у випадках встановлених законодавством: Служба зовнішньої розвідки України та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- 3) центральні органи виконавчої влади:
 - для яких діяльність із протидії тероризму є одним із основних завдань: МВС, Нацполіція України, Міноборони України, органи цивільного захисту Адміністрація Держприкордонслужби України, ДПТС України;
 - які у випадках визначених законодавством можуть бути залучені до цієї діяльності: Держфінмоніторинг, МЗС України, МОЗ України (підконтрольні йому Держсанепідслужба Укра-

їни, Держлікслужба України, Держслужба України соцзахворювань), Міненерговугілля України, Агентство держмайна України, Мінінфраструктури України (підконтрольні йому Укрзалізниця, Державіаслужба України, Укрморрічінспекція, Укравтодор, Укртрансінспекція), Мінфін України, Мінприроди України (підконтрольні йому Держекоінспекція України, ДАЗВ України, Держгеонадра України, Держекоінвестагентство України, Держводагентство України), Мінагрополітики України (підконтрольні йому Держветфітослужба України, Держземагентство України, Держсільгоспінспекція України, Держлісагентство України, Держрибагентство України) ДФС України;

4) інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежні від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою;

5) адміністративні суди України;

6) прокуратура.

Слід зазначити, що існуюча на сьогодні в Україні модель дворівневої системи суб'єктів протидії тероризму лише на перший погляд виглядає злагодженою, однак її більш детальний аналіз свідчить про те, що законодавче підґрунтя даної системи, не забезпечує чіткого визначення та розмежування компетенцій кожного із суб'єктів вказаної системи щодо протидії тероризму, не мають належної регламентації механізми (порядок, форми, напрямки, методи) взаємодії між ними. З цього приводу слушно наголошує С. Трофімов, який, розглянувши правовий статус суб'єктів антитерористичної діяльності України, відмічає, що Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. не містить чіткого розмежування компетенції суб'єктів антитерористичної діяльності, що не відповідає загальним вимогам режимної організації й потребує вдосконалення. За таких правових реалій досить складно встановити суб'єкта, який повинен виконувати ті чи інші дії, адже за невиконання або неналежне виконання необхідно буде нести відповідальність. Окрім цього, на думку дослідника, серед суб'єктів антитерористичної діяльності необхідно визначити головний відокремлений орган, який буде здійснювати безпосереднє керівництво всією антитерористичною діяльністю. Усі інші суб'єкти такої діяльності повинні мати статус допоміжних органів з чітко визначеною компетенцією із виконання антитерористичної діяльності. Це дозволить вирішити проблеми взаємодії та координації діяльності у протидії тероризму, зосередити висококваліфікованих фахівців у розглядуваній сфері, підвищить ефективність та відповідальність суб'єктів антитерористичної діяльності щодо прийняття рішень та їх запровадження в об'єктивну реальність [9]. Схожу позицію висловлює й Л. М. Сукмановська, з точки зору якої наразі є очевидною є невідповідність норм Закону України «Про боротьбу за тероризмом» об'єктивним реаліям сьогодення. Нормативно-правове регулювання відносин між органами державної влади у сфері протидії тероризму значно відстає від потреб практики. Відставання нормативної правової бази особливо відчувається при аналізі такого виду відносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Це свідчить про відсутність наукової концепції нормативного правового регулювання взаємодії органів державної влади у контексті боротьби з тероризмом. Необхідна значна робота з визначення більш чітких і ефективних параметрів спеціальної компетенції правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади на основі сучасного міжнародного права та позитивного вітчизняного досвіду [10]. Така ситуація обумовлює необхідність вдосконалення правових засад організації та функціонування системи суб'єктів протидії тероризму в Україні.

Висновок. Таким чином, на підставі наведеного вище видається можливим дійти висновку, що суб'єкти протидії тероризму в Україні – це учасники правовідносин у сфері протидії тероризму, які наділені визначеним у законодавстві обсягом прав та обов'язків із запобігання, виявлення, припинення та мінімізації наслідків терористичної діяльності. При цьому, система суб'єктів протидії тероризму являє собою сукупність визначених на рівні законодавства суб'єктів, які взаємодіють між собою з метою запобігання, виявлення, припинення та мінімізації наслідків терористичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
3. *Философский энциклопедический словарь / редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др.* 2-е изд. М.: Сов. энциклопедия, 1989 815 с.

4. Философский энциклопедический словарь. М.: ИНФРА-М, 2012. 576 с.
5. Петрушенко В. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. Львів: «Магнолія 2006», 2011. 352 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Юрид. думка, 2007. 992 с.
8. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. М.: Сов. энциклопедия, 1989 815 с.
9. Трофімов С. Визначення правового статусу суб'єктів антитерористичної діяльності. *Вісник «Питання боротьби зі злочинністю»*. № 4 (67). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2011_4_22.pdf
10. Сукмановська Л. М. Система суб'єктів боротьби з тероризмом в Україні та місце у ній підрозділів ОВС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. URL: http://lsej.org.ua/2_2015/45.pdf

УДК 343.98

УГРОВЕЦЬКИЙ О.П.

ДО ПИТАННЯ УЧАСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття присвячена висвітленню особливостей участі судового експерта на окремих стадіях провадження при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Автор зупиняється на питаннях щодо залучення судового експерта, винесення постанови про призначення експертизи, підготовку висновку експертизи та оцінки її органом, який призначив експертизу.

Ключові слова: *судовий експерт, провадження у справах про адміністративні правопорушення, стадії провадження, залучення експерта, висновок експертизи.*

Статья посвящена освещению особенностей участия судебного эксперта на отдельных стадиях производства при рассмотрении дел об административных правонарушениях. Автор останавливается на вопросах о привлечении судебного эксперта, вынесении постановления о назначении экспертизы, подготовке заключения эксперта и оценки его органом, который назначил экспертизу.

Ключевые слова: *судебный эксперт, производство по делам об административных правонарушениях, стадии производства, привлечение эксперта, заключение экспертизы.*

The article is devoted to highlighting the peculiarities of the participation of a forensic expert at certain stages of proceedings when considering cases of administrative offenses. The author dwells on questions concerning the involvement of a judicial expert, the issuance of a decision on the appointment of an expert examination, the preparation of an expert opinion and an assessment by the body that appointed the examination.

Key words: *judicial expert, proceedings on the rights of administrative offenses, stages of proceedings, involvement of an expert, conclusion of examination.*